

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

PROBLÉMY ZAČÍNÁJÍCÍCH UČITELŮ PŘI NÁSTUPU DO PRAXE

SEMINÁRNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení: Adéla Siročáková, Adam Hnida

Studentské číslo: D21287, D21725

Studijní předmět: KPD/4PEPR

Datum vypracování: 5. ledna 2024

Vyučující: Mgr. Iva Červenková, Ph.D.

OBSAH

ÚVOD	3
1. FÁZE REFLEKTIVNÍ ANALÝZY	4
UČITEL A ZAČÍNÁJÍCÍ UČITEL.....	4
POTENCIÁLNÍ PROBLÉMY ZAČÍNÁJÍCÍCH UČITELŮ	4
1.1. VÝZKUM 1	5
1.2. VÝZKUM 2	6
1.2.1. DOTAZNÍK NOVÁKOVÉ (2022)	7
1.3. POROVNÁNÍ VÝZKUMŮ	8
1.4. VLASTNÍ REFLEXE	9
2. FÁZE KOOPERACE A SDÍLENÍ	10
2.1. VÝZKUM 3	10
2.2. DOPLŇUJÍCÍ REFLEXE A KOMENTÁŘ	11
SEZNAM LITERATURY	13

ÚVOD

Tématy mé seminární práce jsou problémy začínajících učitelů při nástupu do praxe, jak takové problémy řešit a jak jim předcházet. Tato témata mě zaujala zejména proto, že sama vykonávám lektorskou činnost, která se práci učitelů do jisté míry velmi podobá. Budu se zde tedy opírat celkem o 2 výzkumy, které mě zaujaly nejvíce zejména z hlediska jejich validity.

První výzkum provedl pan Šimoník. Výzkumné šetření probíhalo v letech 1990 až 1992, kdy se zaměřil na celkem 24 pedagogických činností. Učitelé se formou dotazníku vyjadřovali k míře jejich profesních problémů, které jejich cestu pedagogů zužovaly.

Druhý výzkum provedla Andrea Nováková, která jej dělala formou dotazníkového šetření pro učitele a komplexně se zaměřovala na spokojenost učitelů v jejich povolání. V dotazníku je taktéž možné nalézt činnosti seřazené od nejlehčích až po ty nejsložitější. Právě tato část výzkumu je pro naši práci zásadní.

Na začátku seminární práce jsem se zaměřila na vymezení pojmů učitele a začínajícího učitele. Co tato profese obnáší a v čem je důležitá. Poté jsem zmínila potenciální problémy začínajících učitelů dle studie Veenmana z roku 1984. Dále jsem se v práci zaměřila na samotné výzkumy a jejich výsledky a následně je porovнала a doplnila o závěr a vlastní pohled.

1. FÁZE REFLEKTIVNÍ ANALÝZY

UČITEL A ZAČÍNÁJÍCÍ UČITEL

Učitel je ve své podstatě pracovník, jehož činnost je úzce spjata s vykonáváním edukačních procesů ve školství. Povolání učitele je z hlediska historie bráno, jako jedno z nejstarších. Ve svém jádru je oproti jiným pracím velmi specifické. Od svého počátku vystihuje vývoj jedince od stupně začátečníka až po roli experta. Je tedy naprosto logické, že začínající učitel bude co se zkušenosti týče na mnohem nižší úrovni, než učitel, který svou práci vykonává již řadu let. Z mého pohledu je výkon učitele jednou z nejdůležitějších složek edukace a rozvoje společnosti a s tím je samozřejmě spojen i tlak, který je v tomto případě enormní. Jelikož je učitelství bráno, jako veřejná služba, je i učitel většinou státním zaměstnancem. Učitel spolupracuje s lidmi na mnoha frontách. Od rodičů žáků po samotné studenty až k nadřízeným subjektům, jakými jsou například učitelské sbory nebo samotní ředitelé škol. Učitel by měl být člověk znalý, s velkým vědomostním rozsahem, který je nutný pro úspěšné vykonávání jeho činnosti. Ve školství se učitelé stávají způsobilými zejména po dosažení vysokoškolského pedagogického vzdělání. V širší souvislosti lze za učitele nebo pedagoga brát kohokoli se znalostmi vzdělávat ostatní lidi, tedy i například trenéry nebo kouče s licenci.

POTENCIÁLNÍ PROBLÉMY ZAČÍNÁJÍCÍCH UČITELŮ

Veenman ve své studii z roku 1984 popisuje 8 nejčastějších potenciálních problémů, na které začínající učitelé zpravidla narazí. Patří sem problémy s motivací, disciplínou, organizací práce ve třídě, respektováním individuálních odlišností žáků, nesprávně zvolené vyučovací metody, nedostatečné nebo neadekvátní vybavení, nevyvážené vztahy s rodiči a problémy či konflikty s žáky. Tyto problémy pokládám za časté i v tak velkém měřítku, jakým je celá společnost.

1.1. VÝZKUM 1

Název: Začínající učitel

Šimoník, O. (1995). Začínající učitel: (některé pedagogické problémy začínajících učitelů) (Vol. 56). Masarykova univerzita.

<https://is.muni.cz/publication/200613/cs/Zacinajici-ucitel/Simonik>

Šimoníkovo dotazníkové šetření uskutečněné v letech 1990 - 1992 se týkalo začínajících učitelů 2. stupně základních škol. Autor se jich dotazoval celkem na 24 učitelských činností. Výzkum byl proveden rychlým dotazníkovým šetřením jež autor provedl na vzorku 141 mladších učitelů. Autor přichází s početnými daty týkajícími se jejich pracovních podmínek. V neposlední řadě zde nabízí připomínky začínajících učitelů k jejich již absolvovanému studiu.

Pořadí deseti učitelských činností, které činí učitelům největší obtíže takto:

Pořadí	Činnost, která u začínajících učitelů činí obtíž	Počet	Podíl
1.	Práce s neprospívajícími žáky	108	76.6 %
2.	Udržení kázně při vyučování	106	75.2 %
3.	Udržení pozornosti žáků	99	70.2 %
4.	Diagnostika osobnosti žáka	90	63.8 %
5.	Motivace žáků	84	59.6 %
6.	Individuální jednání s rodiči žáků	84	59.6 %
7.	Vedení schůzek s rodiči / vhodný program	81	57.5 %
8.	Adekvátní reakce na neočekávaný vývoj vyučování	80	56.7 %
9.	Řešení kázeňských přestupků	78	55.3 %
10.	Aktivizace žáků	78	55.3 %

1.2. VÝZKUM 2

Název: Začínající učitel na ZŠ (výsledky průzkumu)

Autor: Andrea Nováková

Dostupné z: <https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/zacinajici-ucitel-na-zs/>

Tady bych ráda dodala informace z výzkumu, který byl proveden Andreou Novákovou roku 2022. Tohoto roku bylo uskutečněno dotazníkové šetření, které mělo za cíl zmapovat celkové dojmy učitelů ze začátků výkonu jejich povolání, dále jsou zde zmíněné informace o činnostech, které učitelé zvládají bez obtíží a jaké jim naopak přináší starosti. Dotazníky byly zaslány 100 respondentům. Celková návratnost dotazníku činila 51 % a přes to, že výsledky se nedají příliš zobecnit, mohou sloužit jako cenný námět pro debaty a celkovou orientaci v dané problematice. Učitelé plnili své dotazníky anonymně. Dotazníkové šetření na začátku mapovalo, v jaké fázi učitelé svou profesi začínali, tedy zda na základní škole nebo jinde. Dále zda absolvovali adaptační proces a jak dlouho trval. Poté zde byly otázky na téma, zda měli učitelé svého mentora a hodnocení případné spolupráce a celého adaptačního procesu. Prostřední část dotazníku se zaměřovala na otevřené otázky, ve kterých mohli učitelé vyjádřit nápady na vylepšení adaptačního procesu a na spolupráci s kolegy. Dále se dotazník posunul k tomu, na co učitelé rádi vzpomínali a na co naopak ne. Poté zde bylo hodnocení činností, kde profesori hodnotili jejich obtížnost a následně jistá sebereflexe s vlastní spokojeností nebo nespokojeností. Poslední část dotazníku sloužila pro sběr základních dat, jakými jsou věk učitelů, místo působiště a délka profese. Na seznamu bylo předloženo celkem 25 činností, které měli učitelé hodnotit stupnicí 1 = nejlehčí, 5 = nejtěžší. Zároveň jsou zde ještě dva dotazníky, kde měli učitelé vybrat z výše uvedených činností 3 nejlehčí a poté 3 nejsložitější. Z našeho pohledu je ale první dotazník lepším výzkumným vzorkem, jelikož je konkrétnější a celkový průměr odpovědí se jeví jako lepší pro následné porovnání s dotazníkem Šimoníka.

1.2.1. DOTAZNÍK NOVÁKOVÉ (2022)

Prosím označte u každé položky, jak náročné nebo lehké pro Vás byly vybrané aspekty pedagogické práce v začátcích Vašeho profesního působení? Označte prosím na stupnici 1-5, kde 1 = nejlehčí, 5 = nejtěžší.

Pořadí	Činnost	Průměr
1.	Diagnostika žáků	2.947
2.	Práce s žáky nadanými	2.816
3.	Odhalování a řešení šikany	2.816
4.	Trestání žáků	2.816
5.	Stanovení rozsahu učiva	2.763
6.	Práce s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami	2.763
7.	Řešení nekázně žáků	2.684
8.	Administrativa spojená s prací učitele	2.658
9.	Rozvržení učiva během školního roku	2.632
10.	Vedení pedagogické dokumentace	2.553
11.	Organizace práce žáků	2.526
12.	Udržení kázně žáků	2.526
13.	Práce s třídním kolektivem	2.474
14.	Volba výukových metod	2.447
15.	Uplatňování individuálního přístupu k žáků	2.390
16.	Hodnocení žáků	2.342
17.	Výchova žáků	2.316
18.	Spolupráce s rodiči žáků	2.263
19.	Stanovení obsahu učiva	2.211
20.	Aktivizace žáků	2.184
21.	Volba a použití vhodných pomůcek	2.158
22.	Pozitivní motivování žáků	2.053
23.	Spolupráce s kolegy	1.921
24.	Spolupráce s vedením školy	1.921
25.	Vysvětlení nové látky	1.842

1.3. POROVNÁNÍ VÝZKUMŮ

Dle dotazníků Šimoníka je nejtěžší činností učitele práce s neprospívajícími žáky, kdežto u Novákové je to diagnostika žáků. Výsledky se neshodly ani v druhé nejtěžší činnosti, kde ve výzkumu Šimoníka figuruje udržení kázně při vyučování zatímco u Novákové je to práce s nadanými žáky. Výzkum Šimoníka na 3. místo zařadil udržení pozornosti žáků, kdežto výzkum Novákové odhalování a řešení šikany. Dotazníky se neshodují ani na 4. místě, kde je u Šimoníka diagnostika osobnosti žáka ale u Novákové trestání žáka. Z výsledků se tedy dá vyčíst, že nejtěžšími činnostmi jsou pro učitele diagnostikování žáka a jeho osobnosti. Zatímco v Šimoníkově výzkumu je nejtěžší práce s neprospívajícími žáky, u Novákové je práce s nadanými žáky na 2. místě, což je v rámci porovnání protichůdný výsledek. Řešení kázně se dá zařadit mezi složitější procesy pro začínající učitele, jelikož u Šimoníka tato činnost figuruje na 9. místě a u Novákové na 4. místě. Profesori naopak zjevně nemají tak velké problémy s administrativou spojenou s prací učitele a rozvržením učiva. Zatímco více jak polovina učitelů v dotazníku Šimoníka odpověděla, že jim dělá problém aktivizace žáků, pro učitelé z dotazníku Novákové je to jedna z těch lehčích úloh. Stejně je tomu i u motivace žáků. Dotazníky se neshodnou ani v oblasti spolupráce s rodiči žáků. Učitelé z Šimoníkova průzkumu ji vnímají jako těžkou činnost, kdežto v průzkumu Novákové k tomu mají učitelé opačný postoj. Dle Novákové shledávají učitelé stanovení rozsahu učitele jako složitou činnost. Šimoníkovi statisticky tento úkon mezi těmi nejtěžšími ani nezahrnují.

Dotazníky se tedy vyloženě neshodují ale ani si neodporují. Na prvních místech obou dotazníků obecně nalézáme problémy spojené s prací s žáky a jejich kázně ve vyučování. Obecně je proces vzdělávání hlavně o komunikaci a spolupráci učitele a žáka. Není tedy divu, že je právě tato spolupráce tou největší výzvou pro obě strany.

1.4. VLASTNÍ REFLEXE

Na závěr je třeba zmínit, že dosažené výsledky a jejich vzájemná komparace rozhodně vystavuje mysl čtenáře mnoha otázkám. Jaké jsou příčiny těchto obtíží učitelů v jejich každodenní práci? Zdrojem těchto obtíží by mohl velmi pravděpodobně být posun společenských norem v rámci společenského dění. Zásadní může být projev neúcty a nerespektu k učiteli ze strany rodiče v přítomnosti jejich potomka, tedy studenta. Svou roli může hrát i systém školství, který nemusí fungovat podle správné nebo efektivní koncepce. Do takové problematiky může zasahovat zcela jistě i morální stav společnosti, od kterého se odvíjí spousta dalších majoritních částí fungování našeho státu. Co se nesmí opomenout je kvalita vzdělávacího programu pro naše budoucí učitelé. Tedy otázka, zda je edukace učitelů na kvalitní, není zcela zcestná.

Zejména je třeba podívat se na to, kolik praxe pedagogické školy budoucím lektorům ve skutečnosti nabízí a zdali jsou schopny učitele připravit na situace, které je při jejich profesi čekají. Učitelem zároveň nemůže být každý a tak by se i počet aspirantů na toto povolání měl zúžit na nadšené lidi, kteří se těší na výchovnou činnost našich budoucích generací. Analýza dat jednoznačně ukazuje ne zcela úplnou připravenost učitelů. Z výsledků je patrné, že pro většinu učitelů je organizace učiva a plánování osnov tou nejsnadnější částí jejich vzdělávací činnosti, avšak udržet pozornost žáka a nadchnout ho pro práci a učení je už úplně jiná kapitola. Je tedy na zvážení, zda za obtíže začínajících učitelů nemůže podcenění mentální přípravy spojené s rozšířením obzorů v oblasti psychologie člověka. Je potřeba aby učitelé viděli situace v širších souvislostech a všechny tyto činnosti brali jako spojený organismus plný změn a překvapení, na které budou schopni intuitivně reagovat. Celou myšlenkovou mapu, která se nám tu vytvořila výrazně ovlivňuje faktor proměnlivosti a tvárnosti. Učitelé jsou ovlivněni podmínkami, ve kterých pracují, kolegy se kterými pracují, materiálním zajištěním pracoviště a vedením, kterému se podrobují.

2. FÁZE KOOPERACE A SDÍLENÍ

2.1. VÝZKUM 3

Název: Mind the gap: Early-career teachers' level of preparedness, professional development, working conditions, and feelings of distress

Autor: Prof. dr. Wilfried Admiraal

Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11218-023-09819-6>

Výzkum si v úvodu položil čtyři otázky:

1. Do jaké míry se začínající učitelé a pokročilí začátečníci liší ve svých pocitech tísně od učitelů uprostřed a na konci kariéry?
2. Do jaké míry souvisí vnímaná úroveň připravenosti začínajících učitelů a pokročilých začátečníků s jejich pocity tísně?
3. Do jaké míry souvisí profesní rozvoj začínajících učitelů a pokročilých začátečníků s jejich pocity tísně?
4. Do jaké míry souvisí pracovní podmínky začínajících učitelů a pokročilých začátečníků s jejich pocity tísně?

Do výzkumu se zapojilo až 77 285 učitelů z 4404 škol.

Tabulka respondentů

	Začínající učitelé (do 2 let praxe)	Začínající učitelé (2 až 5 let praxe)	Zkušení učitelé (více než 5 let praxe)
pohlaví			
muž	31.70 %	33.00 %	26.90 %
žena	68.30 %	67.00 %	73.10 %
nejvyšší dosažené vzdělání			
Bc. a menší	46.00 %	41.00 %	41.30 %
Mgr. a větší	54.00 %	59.00 %	58.70 %
pracovní úvazek			
částečný úvazek	32.70 %	26.90 %	20.40 %
plný úvazek	67.30 %	73.10 %	79.60 %

Výzkum představuje výsledek, že začínající učitelé uváděli statisticky významně vyšší skóre pro pocity tísně a úzkosti než jejich zkušenější kolegové. Z výsledků je patrné, že mezi začínajícími učiteli uváděly větší skóre pocitů tísně a úzkosti ženy. Učitelé s částečným úvazkem měli skóre pocitů tísně a úzkosti větší než učitelé s plným úvazkem. Nebyly zjištěny žádné statisticky významné rozdíly týkající se pracovní doby za týden.

Začínající učitelé ve výzkumu uváděli problémy, kvůli kterým zažívají pocity tísně a úzkosti. Byly zjištěny dva značné problémy související s vyšší úzkostí a tísní u začínajících učitelů: vysoká pracovní zátěž a problémy s kázní ve třídě.

Autoři výzkumů provedli závěr, že stěžejní jsou první dva roky učitelé praxe, během kterých učitelé zažívají mnohem větší stres, diskomfort, úzkost a pocity tísně než jejich zkušenější kolegové. Již po 2 letech praxe se zdá, že úroveň problémů je podobná jako u zkušených učitelů.

Dokument, v němž je obsažen výzkum, obsahuje také otázky, které byly položeny respondentům. Pro ukázkou předkládám otázku č. 51.

Do jaké míry se podle vaší zkušenosti na vaší škole vyskytuje následující?

Označte prosím jednu možnost v každém řádku

(vůbec ne / do určité míry / docela hodně)

- a) Zažívám ve své práci stres.
- b) Moje práce mi nechává čas na můj osobní život.
- c) Moje práce negativně ovlivňuje mé duševní zdraví.
- d) Moje práce negativně ovlivňuje mé fyzické zdraví.

Tuto studii jsem vybral hlavně z důvodu, že nebyla v češtině a z velké části doplňuje téma této seminární práce. Na výzkumu se navíc podíleli i učitelé z ČR.

2.2. DOPLŇUJÍCÍ REFLEXE A KOMENTÁŘ

Téma této seminární práce je pro mě jako studenta pedagogiky velmi přínosné. Myslím, že se žádný začínající učitel nevyhne počátečnímu stresu a napětí z toho, jak bude vyučování probíhat. Může se objevit problém s kázní ve třídě, malým respektem ze strany žáků a jejich rodičů, přílišná přísnost, nervozita aj. Podle mě je zásadní, aby učitelé, kteří učí méně než 2 roky, měli po ruce mentora, tedy zkušeného učitele, který

je bude provázet různými těžkostmi a problémy, a který jim poradí v situacích, kdy si nebudou vědět rady.

S komentářem kolegyně Adély souhlasím. Určitě bych dal do popředí zmínku o kvalitě vzdělávání budoucích učitelů. Domnívám se totiž, že stát dává méně prostředků pro akademiky, kteří vyučují studenty pedagogiky, než by měl. Pro to, aby byla zajištěna kvalitní péče o děti v ČR je potřeba, aby profesi vychovatele a učitele dělali lidé adekvátně vzdělaní, připravení plnit toto povolání, ale především, aby je tato práce naplňovala, nikoli paralyzovala. S tím také do jisté míry souvisí i finanční ohodnocení učitelů, které hraje nemalou roli v motivaci pro studenty nebo žáky, kteří zvažují výkon tohoto povolání.

Také bych se rád vyjádřil k připravenosti absolventů pedagogických škol pro povolání. Mám obdobný názor, jako kolegyně. Je nezbytné, aby tyto školy poskytly svým studentům praktické znalosti, aby když přijdou do práce, měli co nejmenší šok a aby jejich začátek byl provázen co nejmenší mírou stresu.

Rovněž, pokud jde o samotné vyučování, se domnívám, že není tolik obtížné připravit hodinu jako samotný proces vyučování, do kterého vstupuje mnoho faktorů, které učitel musí aktivně řešit. Nadchnout žáky pro danou látku a učinit hodinu zábavnou a poutavou, vyžaduje velké úsilí a mnoho energie, ale výsledek se zpravidla dostaví okamžitě. Proměnné jako je zázemí školy, vybavenost tříd, spolupráce mezi učiteli, dobrá komunikace s rodiči žáků, jsou taktéž velmi důležité a to nejen pro začínající učitele. Vidět proces vzdělávání, jak jej zmiňuje kolegyně Adéla, v širších souvislostech, je zcela na místě a každý učitel by si toho měl být vědom.

SEZNAM LITERATURY

Šimoník, O. (1995). Začínající učitel: (některé pedagogické problémy začínajících učitelů) (Vol. 56). Masarykova univerzita. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/publication/200613/cs/Zacinajici-ucitel/Simonik>.

Nováková, A. (2022). Začínající učitel na ZŠ (výsledky průzkumu). Dostupné z:

<https://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/zacinajici-ucitel-na-zs/>.

Admiraal, W., Kittelsen Røberg, Kl., Wiers-Jenssen, J. et al. Mind the gap: Early-career teachers' level of preparedness, professional development, working conditions, and feelings of distress. *Soc Psychol Educ* 26, 1759–1787 (2023).

URL: <https://doi.org/10.1007/s11218-023-09819-6>